

o Srbima u Raškoj, državi srbijanskog cara Dušana, postanku i razvitku Crne Gore ili pak o razvoju Srbije od turskog pašaluka do samostalne kraljevine. No, to je plaćanje duga svom vremenu iz kojeg Srkulj jednostavno nije mogao (a niti htio) pobjeći. Promatrajući Srkuljeve karte, nameće se zaključak da nešto nedostaje – nadati se da će to u budućim hrvatskim povijesnim zemljovidima biti izmijenjeno – naime, da će u njima, uz Beograd, mjesta naći i Venecija, i Budimpešta i Beč, dakle sva najvažnija državna središta s kojima su Hrvati bili stoljećima vezani. Predgovor knjizi napisao je Franjo Tuđman.

Knjigu *Bosna, Hrvatska, Hercegovina* priredio je Hamdija Hajdarhodžić, umirovljeni dubrovački profesor i bibliotekar. Knjiga je rezultat dugogodišnjeg istraživanja djela i ostavštine talijanskoga plemića i austrijskoga generala Luigija Ferdinanda Marsiglija, predsjednika austrijske Komisije za razgraničenje s Osmanskim Carstvom i Mletačkom Republikom nakon Velikoga bečkog rata potkraj 17. stoljeća. Taj neobičan čovjek osnovao je 1714. Institut znanosti u Bologni, koji postoji i danas. Tijekom više desetljeća lutanja (u jednom je trenutku bio zarobljen i postao turski rob!), ratovanja i djelovanja na poslovima razgraničenja, Marsigli je prikupio obimnu građu o Podunavlju i Balkanskom poluotoku, koju je njegov institut trebao obrađivati.

U uvodnom tekstu Hajdarhodžić je opisao Marsiglijevu ostavštinu koja se najvećim dijelom čuva u Bologni i Beču, te u nizu arhiva i knjižnica po cijeloj Europi. Svoj je tekst popratio neobično iscrpnim bilješkama u kojima navodi literaturu o određenim problemima (navodi čak i brojeve signatura). Uz bibliografiju Marsiglijevih objavljenih radova, to će svakako koristiti istraživačima, ali i drugima koji žele pročitati nešto više o povijesti Osmanskog Carstva, Austrije i Mletačke Republike u razdoblju ranoga novog vijeka. Osim opširnih bilježaka Hajdarhodžić je priredio i popis dodatne literature, tj. one koja se ne spominje u bilješkama, a dotiče se teme. Taj popis sadrži još 65 naslova. Ono što će zainteresirati ne samo znanstvenike-stručnjake, već i širi krug čitatelja jesu upravo slikovni prilozi – faksimili rukopisa i knjiga, zemljovidi, tlocrti, vedute, crteži i portreti. Ilustracije su odlično pripremljene, a knjiga grafički izuzetno dobro oblikovana. Na kraju knjige nalaze se kazalo imena i pojmova, sažeci na talijanskom, engleskom i njemačkom, te kratka bilješka o priredivaču. Profesor Hajdarhodžić upravo priprema novu knjigu o Marsigliju. Nadamo se da će smoći snage i umijeća da je dovrši i pronađe izdavača zainteresiranog za objavljivanje (što i nije uvijek lako posebice kada su u pitanju knjige prepune ilustrativnog materijala), napose jer je Marsigli imao doista široko obzorje i područje na kojem je djelovao. Dio njegove bogate ostavštine time bi postao bliži i dostupniji istraživačima.

Damir Agičić

Catherine Wendy Bracewell: *Senjski uskoci. Piratstvo, razbojništvo i sveti rat na Jadranu u šesnaestom stoljeću*

Preveli Nenad Popović i Mario Rosini, Barbat, Zagreb 1997, str. 319

Izdavačka je kuća »Barbat« nedavno obogatila naše književno tržište novim prijevodom. Riječ je o povijesnoj monografiji *Senjski uskoci. Piratstvo, razbojništvo i sveti rat na Jadranu u šesnaestom stoljeću* Catherine Wendy Bracewell, izvorno objavljene 1992. kod Cornell University Press. Autorica knjige rođena je u Australiji, a danas je profesorica povijesti na School of Slavonic and East European Studies (Škola slavenskih i istočnoeuropskih studija) u Londonu. Kratak Predgovor hrvatskome izdanju napisao je Ivo Banac. Prije pojave prijevoda, Wendy Bracewell nije bila široko poznata hrvatskoj intelektualnoj javnosti iako, kako to u Predgovoru ističe Ivo Banac, »spada u najelitniji krug ne više od petero znanstvenika, koji su u stranom svijetu posljednjih godina rekli nešto novo i doista utjecajno o Hrvatskoj«.

Nakon uvoda, gdje su općenito predstavljene političke prilike u kojima su senjski uskoci djelovali, te dosadašnji historiografski pristupi uskokima i povijesni izvori, autorica pristupa prikazivanju situacije izazvane osmanskom ekspanzijom. Pri tome spominje migracije stanovništva koje su uslijedile nakon turskih pohoda, a govori i o međusobnim odnosima stanovništva područja uz granice triju država. Wendy Bracewell se dotaknula i općih problema pograničnih vojnih sustava Osman-skoga i Austrijskoga Carstva. Najviše pozornosti posvetila je, naravno, Klisu i Senju.

Nemoguće je usredotočiti pažnju na same uskoke, a da se ne pokuša upoznati njihovo podrijetlo, brojnost i motive djelovanja. Wendy Bracewell nastoji pokazati da se, s obzirom na podrijetlo većine uskoka u Senju, cijelo razdoblje obilježeno uskočkim ratovanjem ne može tretirati jedinstveno. Nedostatak povijesnih izvora onemogućuje potpuni odgovor na pitanje o podrijetlu uskoka. No, na temelju dostupnih materijala, a to su prvenstveno platni popisi koji nisu obuhvaćali sve uskoke, već samo one koji su trebali dobivati plaću preko institucija Vojne krajine, te uz pomoć drugih dopunskih izvora, autorica zaključuje da je među uskokima bilo Hrvata, ali i drugih austrijskih podanika sa slobodnih teritorija i Vojne krajine, te mletačkih podanika iz Dalmacije, a ne samo žrtava osmanske tiranije koje su pobjegle u Senj da bi odatle provodile svoju osvetu. Štoviše, relativno se značenje svakog od tih područja podrijetla uskoka mijenjalo s vremenom. U početku se može govoriti o dominaciji pripadnika starih senjskih obitelji i habsburških podanika, no postupno su izbjeglice pred turskom i mletačkom vlašću nadmašile njihov broj. O podrijetlu uskoka uveliko su ovisili motivi njihova djelovanja.

Ulogu uskoka kao »predziđa kršćanstva« prihvaćali su bez sumnje oni sami, ali i Habsburgovci, kojima je obrana vjere bila jedno od opravdanja njihova prava na hrvatsku krunu. U tome su imali i podršku Katoličke crkve. Uskoci su, međutim, ideji »predziđa kršćanstva«, kao glavnom motivu svoga djelovanja, dodavali i druge elemente, posebno pojam časti i osvete. Kako nas podsjeća autorica, ti pojmovi nisu bili svojstveni samo uskokima. Čast shvaćana na sličan ili isti način dio je mentaliteta ljudi s granice. Wendy Bracewell spominje da je takav mentalitet regulirao odnose na pretežnom dijelu Sredozemlja, gdje god je pravna država bila slaba. Možemo dodati, da se slični primjeri mogu pronaći i drugdje, dok se autoričin zaključak kako je riječ o područjima slabe pravne države čini posve ispravan.

Na zanimljiv način autorica predstavlja odnose uskoka prema stanovništvu pograničnih područja. Riječ je o cijeloj lepezi različitih, ali i sličnih stavova uskoka prema nekršćanskom stanovništvu, ali i nekršćanskim trgovcima (muslimanima i Židovima) – podanicima turskoga sultana, prema kršćanima koji su živjeli unutar granica Osmanskoga Carstva, prema seoskom stanovništvu Dalmacije, te prema trgovcima i gradovima. Pripadnik bilo koje od tih kategorija mogao se naći među neposrednim i posrednim žrtvama uskoka, a ipak se među pripadnicima svake od njih moglo naći manje ili više uskočkih saveznika.

Za razliku od prethodnih poglavlja, koja se odnose na pojedine aspekte uskočkog života, dva su posljednja poglavlja knjige kronološkog karaktera. U njima se govori o »Posljednim desetljećima« uskočke djelatnosti i o »Raspršivanju uskoka«. Naime, uskoci su živjeli i djelovali u povijesnoj stvarnosti u kojoj je dolazilo do dinamičnih promjena. Te su promjene – promjene odnosa snaga, promjene državne politike i tome slično – neizbježno utjecale i na status uskoka. Kraju razdoblja senjskih uskoka doprinijelo je mnogo čimbenika, ali je najizravniji bio zaoštravanje sukoba s Venecijom. To je rezultiralo Habsburško-mletačkim (takozvanim »uskočkim«) ratom na početku 17. stoljeća. Njime završava uskočko razdoblje Senja u punom smislu te riječi, iako se Wendy Bracewell ne slaže s time da su svi uskoci iz Senja premješteni na druga područja. Međutim, kraj bilo kakve podrške sa strane bečkog dvora bio je razlog slabljenja uskočkih aktivnosti.

Podnaslov knjige Wendy Bracewell najavljuje ne samo ideološki već i gospodarski aspekt uskočkih djelatnosti. Wendy Bracewell cijelo poglavlje posvećuje upravo ekonomskim uvjetima života uskoka. Ovo poglavlje izazovnog je naslova »Ekonomija pljačke«, jer je upravo pljačka bila jedan od najvažnijih, a za neke od uskoka skoro jedini izvor prihoda. Da bismo bolje razumjeli problem, moramo znati da je samo jedan dio uskoka dobivao plaću od države, a i ona je stizala vrlo neredovito. Kada uz to dodamo cijeli niz zloupotreba koje su provodili razni činovnici prilikom njezine isplate, a sjetimo se i toga da se Senj nalazi na vrlo oskudnom i za poljoprivredu nepovoljnom području,

shvatit ćemo osnovni razlog nastale situacije. Štoviše, pravo na pljačku bilo je tada općeprihvaćen način nagrađivanja vojnika, a pljačka i trgovina kao funkcija pljačke bili su nerazdvojni dio svih velikih pothvata, primjerice zemljopisnih otkrića. Bečki je dvor bio potpuno svjestan činjenice da uskoci ne mogu preživjeti bez pljačke. Glasne su optužbe padale na uskoke najčešće sa strane Mlečana čiji su trgovački interesi bili izravno ugroženi njihovim djelovanjem.

Autorica knjige zadala si je nemali trud u istraživanju goleme arhivske građe i upoznavanju literature o predmetu. Najslabija su joj strana turski izvori. Iako se koristila najboljom turkološkom literaturom, Wendy Bracewell naprosto nije dobar poznavalac osmanskih izvora i turkološke problematike. Zbog toga su se u njezinoj knjizi našle poneke netočnosti i pojednostavljenja, kao primjerice sâm termin »sveti rat«, koji nije primjeren naziv za borbe na Jadranu u 16. stoljeću.

Svakako je pohvalno da se Wendy Bracewell prihvatila teškog zadatka ponovnog istraživanja povijesti uskoka. Senjski su uskoci, poznati najčešće preko povijesnog romana 19. stoljeća, bliski srcu svakog Hrvata. Njihovo djelovanje na tromeđi moćnih država: Mletačke Republike, te Austrijskog i Osmanskoga Carstva, ocjenjivalo se u historiografiji ili krajnje pozitivno – s hrvatske – ili krajnje negativno – s talijanske strane. Hrvati su u njima navikli vidjeti junake čistoga srca, koji su svojom krvlju branili »ostatke ostataka nekoć slavnog Hrvatskog Kraljevstva«, a istodobno i cijelu kršćansku Europu pred ekspanzijom Turaka. U Italiji uskoke smatraju gusarima koji su bez razlike pljačkali sve trgovačke brodove na Jadranu. Upravo su takvi stereotipi jako utjecali i na povjesničare, a zbog toga što je takvo podijeljeno mišljenje o uskocima postojalo već i među njihovim suvremenicima, povijesni su izvori puni dokaza koji se mogu iskoristiti za dokazivanje posve suprotnih teorija. Upravo zbog toga hrvatska historiografija ne može sebi dopustiti da ne vrednuje takvu knjigu.

Magdalena Najbar-Agičić

Darko Dukovski: *Svi svjetovi istarski ili još – ne – povijest Istre prve polovice XX. stoljeća*

C.A.S.H. Histria Croatica, Pula 1997.

Malo je knjiga tako izuzetno dobrih i lijepih kao što je knjiga *Svi svjetovi istarski ili još – ne – povijest Istre prve polovice XX. stoljeća*. Ona je sadržajno vrijedna, a vizuelno lijepa, te je to prva knjiga koja pokazuje da se i za 20. stoljeće može objaviti prekrasno opremljena knjiga kao što se objavljuju knjige sa starijom tematikom, a sadržajem da mogu biti knjige 21. stoljeća. Što je sadržaj ove knjige?

Već u uvodnoj napomeni Dukovski ističe da je njegovo djelo povijest višeslojnog, složenog multietničkog i multikulturnog društva kakovog nalazimo u Istri. »To je povijesno-socijalna analiza ali i dokumentarna pripovijest o slobodi i nužnosti, o mentalitetu opstanka i suživota prije svega hrvatskih, slovenskih, talijanskih ali isto tako i drugih (romskih i židovskih) istarskih obitejki« (str. 4).

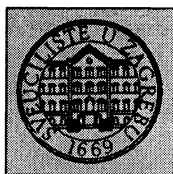
Opredijelivši se za ovakovo gledanje Dukovski je želio promatrati i analizirati svijet imućnih i svijet siromašnih i konfrontirajući ih, tražiti čimbenike koji su utjecali na oblikovanje i razvoj heterogenog i specifičnog istarskog prostora. Međutim, zadatak se pokazao mnogo težim, jer je otkrio cijelu galaktiku različitih ali ipak povezanih svjetova, te se odlučio na praćenje njihovih veza, ponašanja, utjecaja, sudara i dodirnih točaka. Izbjegava velika povijesna imena kao pokretače povijesti. Bavi se marginalnim grupama društva i na polju takvog istraživanja Dukovski i nema preteča u našoj historiografiji.

Svoje marginalne grupe Dukovski je odlučio pratiti problemski, vodeći ipak računa o vremenu u kojem se nešto iskazuje, konfrontira i razilazi. Knjiga je podijeljena u deset poglavlja s time da je na kraju naveden bogat popis izvora i literature.

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU
ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

30

ZAGREB 1997.

Izdavač
Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Za izdavača
Stipe Botica

Redakcija
Branka Boban
Neven Budak
Mirjana Gross
Franko Mirošević
Iskra Iveljić
Nikša Stančić
Božena Vranješ-Šoljan

Urednički kolegij
Ivo Goldstein
Marijan Maticka
Mario Strecha

Izvršni urednik
Mario Strecha

Adresa uredništva
Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb, Ivana Lučića 3
tel. 385 1/ 6120 150, 6120 166, fax. 385 1/ 6156 879
Časopis izlazi jednom godišnje. Izdavanje časopisa sufinancira
Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske
br. 6859/1 od 5.X.1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Ministarstvu znanosti i tehnologije
Republike Hrvatske pod brojem UP-547/2-84-1984.

Tehnički urednik
Krešo Turčinović

Naslovna stranica
Iva Makvić

Lektura i korektura
Ljiljana Cikota

Prijevod sažetaka na engleski jezik
Marina Denona-Krsnik

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb

UDK 949. 75

RADOVI 30

/ [uređivački odbor Ivo Goldstein... et al.]. – Zagreb
: Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta, 1997.
– 372 str. ; 24 cm

– Summaries.

ISBN 0353-295X

Kompjutorski slog i prijelom
Krešo Turčinović

Tisak
KRATIS – Zagreb

Tiskanje završeno u ožujku 1998. godine

Naklada
500 primjeraka